

علوم و تکنولوژی محیط زیست ، دوره شانزدهم، شماره ویژه ۹۳

بررسی علل و عوامل ارتکاب جرایم شکار و صید در استان های مازندران و گلستان و آرایه شیوه های حقوقی کاهش این جرایم

ناصر قاسمی^۱

حاجی مراد کلتی^{۲*}

hajimorad.kalteh@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۸۹/۱/۲۵

تاریخ دریافت: ۸۸/۱۱/۱۹

چکیده

زمینه و هدف: مقاله حاضر مربوط به بررسی علل و موجبات ارتکاب جرایم شکار و صید در استان های گلستان و مازندران در خلال سال های ۸۷-۸۶ می باشد .

روش کار: منابع این تحقیق شامل کتب، مقالات و مجلات در زمینه های حیات وحش، قوانین و مقررات شکار و صید بود، در این راستا کلیه منابع موجود کتابخانه های در دسترس بررسی گردید و علاوه بر آن با مصاحبه حضوری از نظرات کارشناسان ذیربط بهره برداری شد. برای یافتن علل جرایم شکار و صید در استان های گلستان و مازندران از سه روش به شرح زیر استفاده شده است: ۱- بررسی اسناد و مدارک ده ساله اخیر جرایم شکار و صید ۲- تهیه پرسشنامه مخصوص شکارچیان ۳- تهیه پرسشنامه مخصوص دوستداران محیط زیست.

نتایج: در این بررسی مشخص گردید که اختلافات بارزی در این باره بین دو استان وجود دارد. یکی از مهم ترین دلایل وقوع جرایم شکار و صید در هر دو استان، کمبود مأمورین و ضعف اقدامات حمایتی و مراقبتی بوده است. پرسشنامه های تکمیلی توسط شکارچیان و صیادان نیز نشان داده است که مهم ترین اهداف شکارچیان و صیادان در انجام اعمال مجرمانه مورد نظر، تفریح، ورزش و به ویژه نیاز به مواد غذایی (گوشت) بوده است. در هر دو استان میزان جرم شکار جانوران وحشی در مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست از سایر جرایم بیشتر بوده است. نوع شکار در این دو استان دارای تفاوت های بارزی است. در این استان ها، شکار پرندگان بیشترین شکار را به خود اختصاص داده است. توزیع ادوات شکار و صید مکشوفه میان دو استان و شهرهای هر یک از آن ها در وضعیت نابرابری قرار دارد. هم چنین توزیع انواع ادوات شکار و صید نیز متنوع بوده و تفاوت چشمگیری دارد. به علاوه، صید و شکار غیر مجاز مشتمل بر پرستانداران وحشی، پرندگان وحشی و آبزیان در بین شهرهای این استان ها دارای توزیع نابرابر بوده است. هم چنین، میزان و چگونگی ضرر و زیان های وارده بر محیط زیست و جرایم رخ داده در این دو استان از تفاوت قابل توجهی برخوردار می باشد به گونه ای که ضریب همبستگی این رابطه در استان مازندران بیش از استان گلستان بوده است. بر همین اساس و با در نظر گرفتن تنوع منطقه ای (میان دو استان مزبور) در نوع و وسیله جرایم ارتكابی، راه کارهایی به منظور کاهش وقوع این جرایم آرایه گردیده است.

واژه های کلیدی: شکار و صید، جرایم، محیط زیست، حیات وحش، گلستان و مازندران.

۱- عضو هیئت علمی رسمی و مدیر گروه حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری تهران

۲- کارشناس ارشد حقوق محیط زیست، دانشکده محیط زیست واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران* (مسوول مکاتبات).

مقدمه

است که از شرایط اقلیمی و زیستگاهی متنوعی بر خوردار است. در دو استان مازندران و گلستان پرونده های ۱۰ ساله از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵ بررسی گردیده و موارد تحقیق شامل: ۱- پرنندگان وحشی ۲- پستانداران وحشی و ۳- آبیان می باشد که هر کدام از گروه ها به سه زیرگروه: ۱- گونه های در معرض خطر انقراض ۲- گونه های حمایت و حفاظت شده و ۳- گونه های غیر حمایت شده تقسیم می شوند (۳). علاوه بر آن از روی پرونده ها و دفاتر موجود در ادارات کل حفاظت محیط زیست استان های گلستان و مازندران، تعداد ۱۷۱۹۳ فقره از جرایم شکار و صید استان گلستان و تعداد ۲۵۵۲۳۱ فقره از جرایم شکار و صید استان مازندران در دوره ده ساله ۱۳۸۵-۱۳۷۵ بررسی و تحت عنوان آمار جرایم شکار و صید در یک دوره ده ساله خلاصه گردیده است. تمام اطلاعات به صورت استانی، منطقه ای و زمانی (ماهانه، فصلی، سالانه در یک دوره ده ساله) دسته بندی شد. پرسشنامه سؤالات علل جرایم شکار و صید تهیه و به تعداد ۶۷۰ برگ در استان گلستان و تعداد ۱۲۳۰ برگ در استان مازندران بین شکارچیان توزیع گردید. به منظور اخذ نظر دوستداران علاقه مند به شکار و صید نیز پرسشنامه به تعداد یک صد برگ در استان گلستان و سیصد برگ در استان مازندران ارایه شد. با تکمیل پرسشنامه و اعاده آن ها عوامل مورد سؤال در پرسشنامه بررسی شد. برای تجزیه و تحلیل موضوع، از روش های آماری رگرسیون مربع کاری و فراوانی (% از کل) برای هر یک از طبقه های پرسشنامه به عنوان متغیر با کمک نرم افزارهای Excell و SPSS13 استفاده شد.

ب- ارزیابی جرایم صید و شکار در این مناطق

بررسی پرسشنامه تکمیلی از دوستداران محیط زیست نشان می دهد که از جمله مهم ترین دلایل وقوع جرایم شکار و صید در هر دو استان، کمبود مأمورین و در استان مازندران نیاز مفرط به گوشت بوده است، به گونه ای که سایر دلایل وقوع جرم نظیر عدم اطلاع از قوانین و مقررات در سطح بالاتری قرار دارد. به علاوه، تفریح و ورزش مهم ترین دلیل شکار از نظر شکارچیان در استان گلستان بوده است و سایر علل نیز درجه کمتری از اهمیت قرار گرفته اند، در حالی که در استان مازندران ورزش و تفریح عامل اساسی شکار به شمار نمی روند (۴).

حیات وحش که یکی از عوامل زنده تنوع زیستی و محیط زیست را می باشد، موارد بسیاری باعث کاهش جمعیت آن گردیده است. در این میان، شکار و صید یکی از مهم ترین عوامل کاهش جمعیت می باشد که در کشور ما به دو صورت انجام می گردد: شکار و صید مجاز و با صدور پروانه شکار که اصولاً باید بعد از حصول اطمینان از جمعیت قابل برداشت صورت گیرد و شکار و صید غیرمجاز که جرایم شکار و صید محسوب می گردد. شکار و صید حیات وحش چه به صورت مجاز و غیرعلمی و کمتر از ظرفیت زیستگاه و چه به صورت جرم و غیرقانونی صورت گیرد، باعث کاهش جمعیت حیات وحش می گردد (۱).

متأسفانه سالانه تعداد زیادی از جمعیت حیات وحش در استان های گلستان و مازندران به دلیل جرایم شکار و صید از بین می روند. شناخت اجزاء و پارامترهای مرتبط با شکار و صید می تواند در مدیریت و حفظ حیات وحش کمک مؤثری نماید. در این ارتباط، شناخت توزیع جغرافیایی جرایم شکار و صید، عوامل و عناصر شکار و صید و علل بنیادی هر یک از آن ها به عنوان سؤالات اصلی تحقیقات مرتبط با جرایم شکار و صید به شمار می روند (۲).

در این دو استان که از نظر اکولوژیکی دارای شباهت های بسیار می باشند، لزوماً باید توزیع جغرافیایی جرایم شکار و صید، عناصر شکار و صید و علل بنیادی این قبیل جرایم دارای شباهت های زیاد باشند و وجود تفاوت های مزبور بین هر یک از آن ها، می تواند در مدیریت جرایم شکار و صید جای تفکر داشته و در مدیریت محیط زیست و تنوع زیستی استان های مزبور مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به این که چنین بررسی های در استان های مازندران و گلستان تقریباً بی سابقه بوده است، بنابراین این بررسی از دشواری های زیادی برخوردار می باشد.

اهداف این تحقیق مقایسه ای به شرح ذیل خواهد بود:

- ۱- شناخت علل واقعی جرایم در امر شکار و صید
- ۲- طبقه بندی و درجه اهمیت هر یک از جرایم
- ۳- حفظ گونه های موجود شکار و صید
- ۴- ارایه راه حل حقوقی مبتنی بر تحلیل و شناخت قوانین و مقررات برای جلوگیری از جرایم شکار و صید

الف- مناطق مورد بررسی

مناطق مورد بررسی استان گلستان با مساحت ۷۴/۴۳۷ کیلومتر مربع و جمعیت ۱۴۲۶۲۸۸ نفر و استان مازندران با مساحت ۲۴۰۹۱/۳ کیلومتر مربع و ۲/۶۰۲/۰۰۰ نفر جمعیت می باشد و دلیل انتخاب این دو استان، همجواری با دریای خزر و نواحی جلگه ای در بخش شمالی و نیز نواحی کوهستانی و مرتفع در بخش جنوبی

معلوم شده است که بیشترین ادوات مکشوفه از نوع سلاح های شکاری تک لول مجاز و دو لول مجاز و تک لول قاچاق و تور ماهیگیری می باشد و در میان شهرهای استان گلستان اختلاف چشمگیری در آمار ۱۰ ساله صید و شکار غیر مجاز وجود دارد، به طوریکه شهرستان گمیشان در هر دو مورد دارای مقادیر زیادی بوده و شهرستان بندر ترکمن از نظر صید غیر مجاز در مرتبه دوم قرار دارد. در شهرستان گنبد نیز هر دو مورد صید و شکار غیر مجاز از میزان نسبتاً بالایی برخوردار می باشد. در میان شهرهای استان مازندران نیز اختلاف زیادی در آمار ۱۰ ساله صید و شکار غیر مجاز وجود دارد، به گونه ای که در شهرستان تنکابن صید غیر مجاز دارای مقادیر بالایی بوده و شهرستان های بهشهر و آمل در مرتبه بعد قرار دارند. از طرفی تعداد شکار غیر مجاز در منطقه بهشهر چشمگیر بوده و آمل و ساری در مرتبه بعدی قرار گرفته اند. ادامه تحقیقات انجام شده بیانگر این واقعیت است که شکار غیر مجاز پرندگان حمایت شده و غیر حمایت شده در استان مازندران به مراتب بیشتر از استان گلستان بوده است (نمودار ۱).

قابل توجهی وجود دارد. به طوری که شکار غیرمجاز (شکار در مناطق چهارگانه یا پرندگان حمایت شده یا بدون پروانه) در هر دو استان بیشتر بوده اما فراوانی نسبی شکار غیر مجاز در استان مازندران نسبت به استان گلستان کمتر بوده است. در استان مازندران نوع جرم بیش از حد مجاز و نوع جرم ایام غیرمجاز نسبت به استان گلستان بیشتر می باشد.

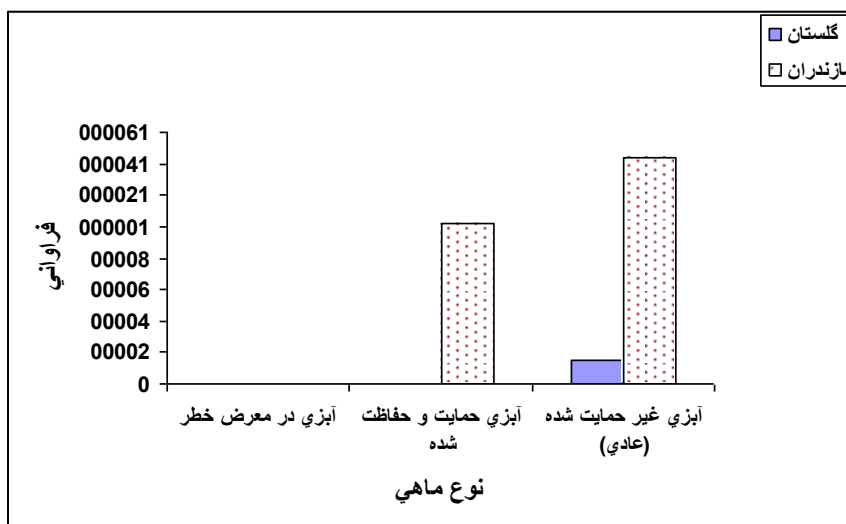
فراوانی نسبی نوع شکار نیز از نظر شکارچیان در دو استان متفاوت است. به طوری که در استان گلستان شکار پرندگان نسبت به پستانداران بیشتر بوده است. اما در استان مازندران نوع شکار "پستانداران شکار شده" نسبت به استان گلستان بیشتر می باشد. درصد جرم بین دوستداران محیط زیست و شکارچیان استان گلستان متفاوت و نامساوی است، بطوری که میزان ارتکاب این جرم توسط دوستداران محیط زیست در استان گلستان سه برابر شکارچیان می باشد. بررسی پرونده های موجود در استان گلستان نشان می دهد که بیشترین ادوات مکشوفه به ترتیب در شهر های گمیشان، گنبد و مینودشت بوده و در استان مازندران به ترتیب در شهر های بهشهر، آمل و بابل قرار دارد. در بررسی پرونده های موجود در استان گلستان

نمودار ۱- پرندگان وحشی شکار شده غیر مجاز در استان های گلستان و مازندران ۸۵-۱۳۷۵

غیرحمایت شده (عادی) در استان مازندران به مراتب بیش از استان گلستان بوده است (نمودار ۲).

از جمله دست آوردهای دیگر این تحقیق و پژوهش آن است که میزان صید غیرمجاز ماهی های حمایت و حفاظت شده و

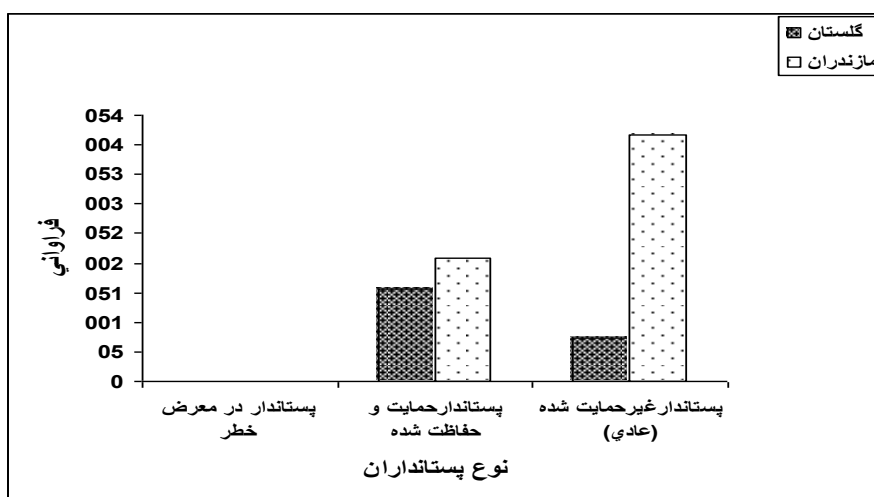

نمودار ۲- ماهی های صید شده غیر مجاز در استان های گلستان و مازندران ۸۵-۱۳۷۵

یافته ها

از بررسی های به عمل آمده این نتیجه حاصل گردید که شکار غیر مجاز پستانداران وحشی حمایت و حفاظت شده و غیر حمایت شده (عادی) در استان مازندران به مراتب بیشتر از استان گلستان صورت گرفته است (نمودار ۳).

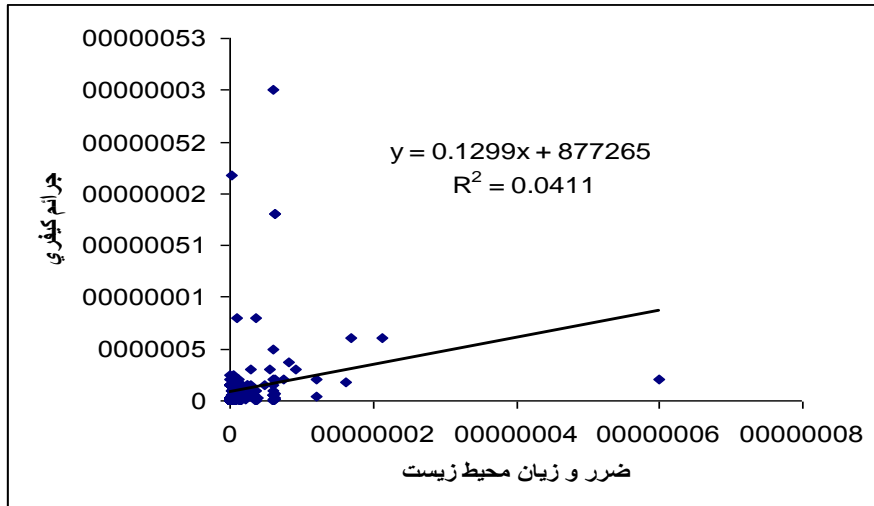
یافته ها از بررسی های به عمل آمده این نتیجه حاصل گردید که شکار غیر مجاز پستانداران وحشی حمایت و حفاظت شده و غیر حمایت شده (عادی) در استان مازندران به مراتب بیشتر از استان گلستان صورت گرفته است (نمودار ۳).

نمودار ۳- پستانداران وحشی شکار شده غیر مجاز در استان های گلستان و مازندران ۸۵-۱۳۷۵

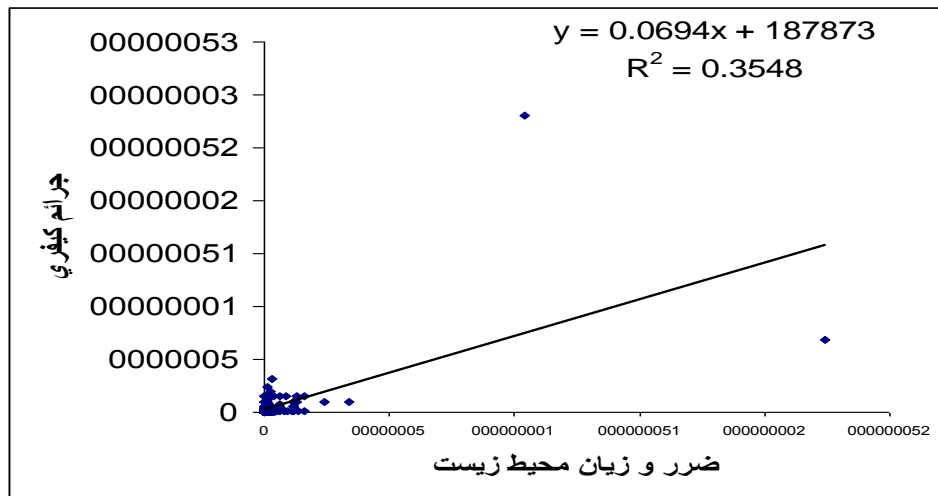
بهبود و آمل تعداد زیادی از پرونده های شکار و صید غیر مجاز مورد رسیدگی قرار گرفته اند و دادگستری های شهرستان های ساری و بابل در این باره در رتبه های بعدی قرار دارند. به علاوه در این بررسی ها مشخص می گردد که هر چند ارتباط عمیقی میان ضرر و زیان وارده بر محیط زیست با جرایم مورد نظر در استان گلستان وجود دارد، با این حال ضریب همبستگی آن اندک می باشد (نمودار ۴).

ره آورد تحقیقات انجام شده در خصوص رسیدگی های قضایی گویای این موضوع است که در مراجع قضایی استان گلستان مانند دادگاه عمومی شهرستان گمیشان میزان قابل توجهی از پرونده های مورد رسیدگی مربوط به شکار و صید غیر مجاز بوده است و دادگستری های شهرستان های گنبد و مینودشت در رتبه های بعدی قرار دارند. در مراجع قضایی استان مازندران و دادگستری های شهرستان های

نمودار ۴- ضرر و زیان محیط زیست و جرایم کیفی صادر شده استان گلستان ۸۵-۱۳۷۵

در استمرار بررسی های به عمل آمده نتیجه دیگری که حاصل شده آن است که در استان مازندران بین ضرر و زیان وارده بر محیط زیست و جرائم رخ داده رابطه همبستگی بالاتری وجود دارد (نمودار ۵).

نمودار ۵- ضرر و زیان محیط زیست و جرائم کیفی صادر شده استان مازندران ۸۵-۱۳۷۵

در مرتبه های بعدی است. بررسی پرونده های ۱۰ ساله پستانداران شکار شده در استان مازندران هم نشان داد که فراوانی عددی پستانداران شکار شده غیرمجاز در شهرستان آمل دارای مقادیر بالابوده است و ساری و بهشهر از نظر فراوانی عددی پستانداران شکار شده غیرمجاز در مرتبه های بعدی قرار دارند. در شهر جویبار هیچ گونه آمارى در مورد پستاندار شکار شده ثبت نشده است. بیشترین فراوانی عددی پستانداران شکار شده غیرمجاز در استان مازندران مربوط به شکار غیرمجاز کل و بز وحشی با مقادیر بالا بوده ، شکار غیرمجاز گراز در

بررسی پرونده های ۱۰ ساله پستانداران شکار شده در استان گلستان نشان می دهد که فراوانی عددی پستانداران شکار شده غیر مجاز در شهرستان گنبد دارای مقادیر بالا می باشد و در علی آباد، مینودشت و گرگان فراوانی عددی پستانداران شکار شده غیر مجاز در مرتبه بعدی قرار دارد. در شهرستان های گمیشان و خان ببین و اینچه برون هیچ گونه پستاندار شکار شده ای ثبت نشده است و بیشترین فراوانی عددی پستانداران شکار شده غیرمجاز در استان گلستان مربوط به شکار غیرمجاز قوچ و میش با مقادیر بالاست و شکار غیر مجاز گوزن مرال در مرتبه دوم قرار گرفته است. شکار غیرمجاز خرگوش و نیز کل و بز

مقادیر زیادی بوده و در آمل و بهشهر فراوانی عددی ماهیان صید شده غیرمجاز در مرتبه بعد قرار دارد. در استان گلستان فراوانی عددی ماهی کپور صید شده غیر مجاز از میزان نسبتاً بالایی برخوردار می باشد و ماهی کفال صید شده غیر مجاز در مرتبه بعد قرار دارد. در استان مازندران فراوانی عددی ماهی کپور صید شده غیر مجاز زیاد بوده و فراوانی عددی ماهی سیاه کولی و ماهی قزل آلا در مرتبه بعدی قرار دارند.

ج - بررسی تحلیلی پژوهش و راه کارها

جهت افزایش تأثیر باز دارندگی مطابق تجزیه و تحلیل های بالا به نظر می رسد که جرایم کیفی باید افزایش پیدا کند و عین ضرر و زیان وارده به محیط زیست را جبران نماید. از آن جایی که بسیاری از جبران های زیست محیطی مستلزم وقت و انرژی زیادی می باشد، قطعاً تأثیر گذاری آن برای باز دارندگی جبران زیست محیطی بیشتر خواهد شد (۵). در بررسی پرسشنامه های دلایل عمده جرایم شکار و صید نشان می دهد که دیدگاه هر دو گروه پاسخ دهنده (دوستدار محیط زیست و شکارچیان) از لحاظ تأثیر فقر بر جرم شکار به هم نزدیک است، ولی در هر حال دو گروه تأثیر فقر را در جرم کمتر از تفریح می دانند و این پاسخ کافی است که هر نوع نارسایی اجتماعی را به فقر نسبت می دهند و اصلاحات را فقط در اصلاحات اقتصادی خلاصه می نمایند و آموزش و اخلاق و تفریح را به عنوان نیاز جامعه کمتر مورد توجه قرار می دهند. ۶۰٪ از شکارچیان استان گلستان عقیده دارند که علت جرایم شکار نیاز افراد به این تفریح سنتی است. با افزایش مأمورین و افزایش آموزش عمومی و رفع نیازمندی افراد به گوشت و ایجاد امکان تفریح می توان نسبت به حذف یا کاهش دلایل عمده شکار و صید اقدام نمود (۶). لذا قانون گذاران و مدیران زیست محیطی می توانند بر اساس این یافته ها برنامه ریزی چند ساله انجام دهند. طبق نظر مریکین شکار، جهت کاهش نوع جرم بیشترین تمرکز باید به شکار غیر مجاز (شکار در مناطق چهار گانه تحت حفاظت سازمان محیط زیست یا شکار جانوران وحشی حمایت شده) معطوف گردد که با این تمرکز می تواند تا حدود ۸۰٪ در کاهش جرم شکار و صید مؤثر واقع گردد. علاوه بر آن کاهش نوع جرم ایام غیر مجاز (فصل ممنوعه شکار یا ساعات ممنوعه شکار) نیز می تواند در کاهش جرایم شکار در هر دو استان، به خصوص استان مازندران تا حدود ۳۳٪ مؤثر گردد. نکته قابل تأمل در استان های مورد بررسی این است که در استان مازندران قریب به ۳۰٪ نوع شکار شده جانوران وحشی را پستانداران شکار شده تشکیل می دهند که در بحث مدیریت جرم شکاری می تواند اهمیت بالایی داشته باشد. علیرغم دیدگاه مشترک دو گروه در مورد تأثیر شدت فقر در جرایم شکار، آنان از لحاظ تأثیر کمبود تفریحات به یک شدت به موضوع نمی نگرند، بلکه دوستداران

مرتبه دوم قرارداد و شکار غیرمجاز مرال نیز در مرتبه بعدی می باشد.

بررسی ۱۰ ساله پرندگان شکار شده در استان های گلستان و مازندران نشان می دهد که شکار غیرمجاز در ماه های مختلف در استان گلستان و استان مازندران دارای تفاوت زیادی می باشد، بطوری که در استان گلستان فراوانی عددی پرندگان شکار شده غیرمجاز در آذر ماه دارای مقادیر بالاست و ماه های دی و بهمن فراوانی عددی پرندگان شکار شده غیرمجاز در مرتبه های بعدی بود و ماه های خرداد و تیر کمترین فراوانی عددی پرندگان شکار شده غیرمجاز را دارد. از بررسی های به عمل آمده در استان مازندران این نتیجه حاصل گردید که فراوانی عددی پرندگان شکار شده غیر مجاز در ماه های آبان و آذر دارای مقادیر نسبتاً بالا بوده و در ماههای دی، بهمن و اسفند فراوانی عددی پرندگان شکار شده غیرمجاز در مرتبه های بعدی است و ماه های اردیبهشت و تیر کمترین فراوانی عددی پرندگان شکار شده غیرمجاز را دارد. بین شهرهای استان گلستان نیز اختلاف زیادی در آمار ۱۰ ساله شکار غیر مجاز پرندگان وجود دارد، به طوری که در گمیشان فراوانی عددی پرندگان شکار شده غیر مجاز بالا بوده و گنبد در مرتبه دوم قرار دارد و شهرهای مراوه تپه و مینودشت در رتبه های بعدی می باشند. در شهرستان آزاد شهر هیچ گونه شکار غیر مجاز پرندگان ثبت نشده است. از بررسی های به عمل آمده بین شهرهای استان مازندران این نتیجه حاصل گردید که اختلاف زیادی در آمار ۱۰ ساله شکار غیر مجاز پرندگان وجود دارد به طوری که بیشترین پرندگان شکار شده غیر مجاز در شهرستان بهشهر است و شهرهای آمل، ساری و بابل در مرتبه های بعدی قرار دارند و شهرچالوس کمترین پرندگان شکار شده غیر مجاز را دارد. در استان گلستان فراوانی عددی چنگر شکار شده غیر مجاز زیاد بوده و فراوانی عددی کوکرهای شکار شده غیرمجاز در مرتبه بعدی و فراوانی عددی قرقاول های شکار شده غیرمجاز و مرغابی های شکار شده غیرمجاز در مرتبه بعدی است. در استان مازندران فراوانی عددی چنگر شکار شده غیر مجاز نسبتاً بالا است و فراوانی عددی مرغابی های شکار شده غیر مجاز در مرتبه بعد بوده و فراوانی عددی توکاه و باکلان ها و قرقاول های شکار شده غیر مجاز در مرتبه های بعدی می باشد.

بین شهرهای استان گلستان اختلاف زیادی در آمار ۱۰ ساله صید غیرمجاز ماهی وجود دارد، به طوری که در گمیشان فراوانی عددی ماهیان صید شده دارای مقادیر زیاد بوده و در بندر ترکمن و بندرگز فراوانی عددی ماهیان صید شده غیر مجاز در مرتبه بعد قرار دارد. در این بررسی مشخص گردید بین شهرهای استان مازندران نیز اختلاف زیادی در آمار ۱۰ ساله صید غیرمجاز ماهی وجود دارد، به طوری که در تنکابن فراوانی عددی ماهیان صید شده دارای

ندارد. به عنوان مثال خرگوش در منطقه اینچه برون ۱۰٪ شکارمی شود ولی در دفتراداره کل حفاظت محیط زیست گلستان چیزی ثبت نشده است. بنابراین مشکل حقوقی وجود دارد، یا شکار انجام می شود ولی در دفتر ثبت نمی شود یا مأمورین کم کاری می کنند ، یا با مجرمین همکاری می نمایند و یا کنترل خوب انجام نمی شود که ریشه یابی دقیق هر یک از این علل و عوامل نیاز به بررسی های جامع و کامل تر دارد. مسلم است که از نظر حقوقی به تکمیل روند حقوقی، ثبت اطلاعات موجود و روند بهبود حفاظت نیاز می باشد. در این بررسی ها مشخص گردید که با افزایش مأمورین و افزایش آموزش عمومی منطقه و کنترل و حفاظت خوب می توان نسبت به حذف یا کاهش جرایم شکار غیر مجاز پستانداران وحشی اقدام نمود.

از بررسی ۱۰ ساله پرونده های موجود در دو استان این نتیجه حاصل گردید که استان مازندران بیشترین آمار کشف و ضبط جرایم جانوران وحشی شکار شده (پستانداران ، پرندگان و ماهیان) را دارد. نامساوی بودن انواع جرایم در استان مجاور که از نظر اقلیم مشابه مناطق چهارگانه تحت حفاظت سازمان و گونه های جانوران وحشی و زیستگاه ها آن ها است ، نشان داد که مدیریت متفاوت است. بین استان های گلستان و مازندران تفاوت اقلیمی و غیره آنچنان نیست که این همه تفاوت فاحش در کشف و ضبط جرایم وجود داشته باشد. مثال، شاید نتوان استان گلستان را با استان سیستان و بلوچستان مقایسه کرد، ولی بین استان های گلستان و مازندران که مجاور هم هستند نباید تفاوت فاحش و آشکاری باشد. در آمد سالیانه در استان گلستان به مراتب پایین تر از استان مازندران است و می توان نتیجه گرفت که به عنوان مثال پناهگاه حیات وحش میانکاله که از نظر تقسیمات استانی مشترک بین دو استان گلستان و مازندران می باشد، اگر ادارات کل حفاظت محیط زیست دو استان به طور اشتراکی بخواهند حفاظت کنند چه مشکلاتی عدیده ای پیش خواهد آمد. در نتیجه به صورت حتمی باید مدیریت آن یکپارچه شود و زیر نظر یکی از ادارات کل حفاظت شود و حداقل به اداره کلی تحویل شود که سابقه ۱۰ ساله جرایم و کشف و ضبط جرایم شکار و صید آن بیشتر است.

از بررسی پرونده های ۱۰ ساله شکار و صید این نتیجه حاصل شده که رابطه بین میزان مطالبه ضرر و زیان محیط زیست و جرایم رخ داده دارای ضریب همبستگی بسیار پایینی است چه بسا اگر این ضریب همبستگی بالا بود یعنی بین میزان مطالبه ضرر و زیان محیط زیست با جرایم رخ داده تناسب وجود داشت (بدون ملاحظات حقوقی)، شاید می توانست عاملی در کاهش جرایم صید و شکار باشد. نمودار های (۴) و (۵).

محیط زیست با قایل شدن یک سهم ۳۰٪ به سایر زیرساختارها نیز توجه دارند و پرسشنامه های موجود، تأثیر ۸۰٪ و ۵۰٪ کمبود محیط بانان و ضعف آموزش در جرایم از دیدگاه آنان دارد. یک تحقیق دیگر [عقیلی، سید محمود، ۱۳۸۰] نتیجه گیری مشابهی داشته است. هم چنین طبیعی است که شکارچیان با دوستداران محیط زیست در مقوله تفریح وحدت نظر نداشته باشند و دوستداران محیط زیست کمتر شکار را یک تفریح بدانند. این هشدار است برای مسئولین سازمان حفاظت محیط زیست و سایر مسئولین جامعه برای تقویت هر چه بیشتر N.G.O ها و سایر نهاد های مردمی دوستدار طبیعت تا به جای حربه قانون و مجازات با مشارکت مردمی و افزایش طرفداران محیط زیست جرایم شکار را کاهش دهند نه با مجازات (۷).

شهرستان های گمیشان و گنبد در استان گلستان و بهشهر و آمل در استان مازندران بیشترین آمار ادوات شکار و صید غیر مجاز مکشوفه را داشته اند و در بحث مدیریت جمع آوری سلاح های شکاری هشدار است برای مسئولین سازمان حفاظت محیط زیست و سایر مسئولین جامعه به منظور جلوگیری از شکار بی رویه و نابودی تنوع زیستی با همکاری مراجع ذیربط و نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران تا نسبت به جمع آوری سلاح های غیر مجاز در این شهرستان ها اقدام نمایند تا ماده ۶۷ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران تحقق یابد لازم است مدیران مرتبط با امور زیست محیطی این موضوعات را سرلوحه اقدامات قرار دهند و اسلحه های غیر مجاز در بین مردم جمع آوری گردد تا کمی از مشکلات گریبانگیر حیات وحش کاسته شود.

شهرستان های گمیشان و بندر ترکمن و بندر گز در استان گلستان به علت واقع شدن در سواحل خلیج گرگان و دریای خزر بیشترین آمار جرایم صید غیرمجاز ماهی را دارند هم چنین شهرستانهای گمیشان و گنبد بیشترین آمار جرایم شکار غیرمجاز و شهرستان های تنکابن ، بهشهر و آمل بیشترین جرایم صید غیر مجاز ماهی را دارا می باشند. در شهرستان تنکابن بیشتر از مواد سمی و یا منفجره و یا موتورهای برق جهت صید غیر مجاز ماهی استفاده می کنند و در نتیجه آن چندین هزار ماهی تلف می شوند. در شهرستان های بهشهر و آمل بیشتر از دام های ماهیگیری استفاده می کنند که آمار تلف شدن ماهی ها به واسطه آن کمتر از مواد سمی و یا منفجره است. شهرستان بهشهر بیشترین جرایم شکار غیرمجاز را دارد ، زیرا در سواحل پناهگاه حیات وحش میانکاله قرار دارد که یکی از مناطق چهارگانه و محل زمستان گذرانی پرندگان مهاجر می باشد. در این شهرستان بیشتر پرندگان در فصل زمستان شکار می شوند. در برخی از شهرها بعضی از پستانداران به احتمال زیاد شکار می شود ولی اطلاعات زیادی وجود

محیط آبی باشد که در آن امکانات حفاظت افزایش می یابد تا این که به یک بهره برداری مستمر و پویا نایل گردد.

در عرصه فعالیت های مختلف اقتصادی از مناطق و شکار گاه های حیات وحش در استان های گلستان و مازندران، از شیوه های مختلف بهره برداری استفاده می گردد در این روش های بهره برداری نقاط مثبت و منفی قابل ملاحظه ای به چشم می خورد. مثلاً در مورد شکار به طریق مدرن و با استفاده از تفنگ های ساچمه زنی سر پر، تک لول و دو لول از کالیبرهای ۱۲ و ۱۶، دام های هوایی، قایق چوبی پارویی و قایق موتوری برای جرگه کردن پرندگان، دام های ماهیگیری، پره ها و لاکش ها و با به کار گیری قایق های موتوری و پارویی برای صید ماهیان استفاده می گردد. ضمناً بیشتر شیوه های شکار در خلیج و تالاب ها حالت تهاجمی دارد و از روش های نادرست شکار محسوب می گردند. قوانین و مقررات مربوط به حفاظت حیات وحش در مورد شکار و صید، زیستگاه ها، خرید و فروش، عرضه و نگهداری و صادرات و واردات وجود دارد و از آن جا که جامعه جانوری استان های گلستان و مازندران دارای گونه های ارزشمندی می باشد و هر یک دارای اهمیت فوق العاده ای هستند، جا دارد که مسولین برحفظ و حراست از این گنجینه ها تأکید بیشتری داشته باشند. تعرض و تخریب زیستگاه های حیات وحش، وجود مقدار زیاد سلاح غیرمجاز در استان های گلستان و مازندران، شکار و صید غیر مجاز، صدور پروانه های شکار و صید بیش از توان حیات وحش دو استان، از جمله مواردی است که در مورد حیات وحش استان های گلستان و مازندران به چشم می خورد و متأسفانه فرهنگ سازی لازم در زمینه حیات وحش به شکل مناسبی صورت نگرفته و از میان رفتن زیستگاه ها خطر جدی برای زیست جانوری استان های گلستان و مازندران محسوب می شود. توجه قانون گذاران به مسأله پیشگیری از جرم در برخی از موارد به شکل مناسبی وجود ندارد و یکسری نواقص و البته نقاط قوتی در قوانین حفاظتی حیات وحش به چشم می خورد.

یک - راهکارهای حقوقی

افزایش مبالغ ضرر و زیان برای جانوران وحشی شکار و صید شده غیرمجاز و بیان جرمه های در نظر گرفته شده از طریق رسانه های عمومی برای آگاهی مردم.

دو - راهکارهای کیفری

متناسب نمودن پاسخ های کیفری (به ویژه جرایم نقدی) با جرم ارتكابی. پاسخ کیفری در جرایم زیست محیطی باید به گونه ای باشد که در مباشر جرم و کسان دیگری که از این موضع اطلاع می یابند، انگیزه ای به وجود آورد که مانع از دست زدن به این گونه جرایم شود، هم چنین زمینه جبران خسارت وارده را فراهم آورد. به علت این که اهداف اکثر متعرضان به حیات وحش، سودجویانه می باشد،

در بررسی های به عمل آمده از پرونده های ۱۰ ساله شکار و صید این نتیجه حاصل شده که متأسفانه در فصل سرما پرندگان و پستانداران بیشتر به محیط های انسانی و حتی شهر ها نزدیک می شوند و عده ای که با فرهنگ زیست محیطی بیگانه بوده یا عده دیگر که شاید فقر چشمان آنها را بسته، به شکار این جانوران وحشی که در واقع به آنها پناه آورده اند می پردازند. اساساً صرف نظر از مسایل مورد اشاره شکار در این فصل بیشتر است و جا دارد که وضعیت محیط بانی برحسب فصل توسط سازمان نیز تغییر کند، هر چند که مشکلات سازمان حفاظت محیط زیست خود ناشی از مشکلات اقتصادی کشور می تواند باشد، زیرا این سازمان بر خلاف شرکت های دولتی درآمدی ندارد، ولی بستر توسعه پایدار برای فعالیت های شرکت های موصوف را فراهم می کند و جا دارد که اعتبار بیشتری در اختیار داشته باشد. چنین استنتاج می شود که نابودی اکوسیستم های طبیعی و انقراض گونه های جانوری یکی از عوامل محدود کننده رشد اقتصادی خواهد شد. بنابراین باید ضمن توجه به جنبه اقتصادی شکار و صید، به جنبه های زیست محیطی آن نیز توجه داشت که همانا حفظ حیات وحش و جلوگیری از شکار و صید بی رویه ای است که منجر به انقراض نسل حیوانات و نیز تخریب غیر قابل جبران محیط زیست می شود، چرا که در طراحی طبیعت خرد حکمتی نهفته است و افراد بشر جزئی از طبیعت هستند و قدرت حفاظت یا تخریب طبیعت را دارند (۸). لذا انسان باید کوشش خود را جهت حفظ تعادل و توازن میان خود و طبیعت به کار بندد، زیرا این تعادل متضمن بقاء بشر است. با توجه به ساختار معیشتی مردم در استان های مازندران و گلستان و به خصوص روستاهای حاشیه خلیج و تالاب ها که از کشاورزی نشأت می گیرد، میزان وابستگی آنها به این خلیج و تالاب ها، عامل مؤثری در میزان تخریب و کاهش پتانسیل و اندوخته هایی نظیر ماهیان و پرندگان مهاجر است که در اثر صید و شکار سبب می گردد. روند تحولات کمی جهت بهره برداران جوامع روستایی نسبت به خلیج و تالاب های آن به واسطه روستا نشینان مجاور کاملاً متفاوت از یک دیگر بوده است، تغییرات معیشتی و شیوه های بهره برداری در عرصه های فعالیت های مختلف اقتصادی با یک دیگر فرق می کنند از طرفی مشارکت پذیری جوامع روستایی و شهری در مدیریت پناهگاه های حیات وحش و مناطق حفاظت شده و غیره بسیار ضعیف می باشد، آز و نیازو شدت حضور انسان، ضریب تخریب را در پهنه تالاب ها، خلیج و جنگل های گلستان و مازندران افزایش داده و به طور شتابزده و غیر منطقی به تخریب و بهره برداری نادرست زیست مندان می پردازند. شیوه های بهره برداری رایج در محیط آبی باید به روش صید سنتی تغییر یابد و بعضاً در جهت اهداف مدیریت

۲- مشارکت وسیع جامعه به همراه دولت برای پیشگیری از وقوع جرم در جامعه باید توسط کلیه تصمیم‌گیران مورد توجه قرار گیرد و در این زمینه کارهای لازم برای آگاه سازی جامعه و جلب مشارکت لایه های مختلف جامعه صورت گیرد تا مردم در کنار دولت در پیشگیری از وقوع جرایم زیست محیطی در زمینه حیات وحش مشارکت نمایند. نظیر گسترش سازمان های غیردولتی (NGO) و حمایت دولت از این سازمان ها.

۳- ترویج تماشای حیات وحش به جای اعطای مجوزهای شکار به اتباع خارجی که باعث رونق اقتصادی جوامع محلی شده و این افراد به محیط زیست اطراف خود علاقه مند تر خواهند شد.

۴- به منظور استفاده بهینه از پتانسیل بالقوه و بالفعل مناطق چهارگانه تحت اختیار ادارات کل حفاظت محیط زیست استان های گلستان و مازندران ضرورت تهیه و تدوین برنامه های حفاظت زیست محیطی، آموزشی، تفرجگاهی و تحقیقاتی را با هماهنگی کارشناسان منابع طبیعی و حفاظت محیط زیست و سایر مراکز آموزشی اجرایی طلب می کند.

۵- توانمند بودن مدیریت در اجرای صحیح اعمال مدیریت در منطقه، به طوری که مدیریت در منطقه مورد مطالعه باید به عهده فرد آگاه و متخصص باشد و لازم است طوری عمل کند که با محیط پیرامون ویژه خود، با فرهنگ های حساس جوامع محلی و استفاده های سنتی آن ها در بهره برداری از مناطق چهارگانه سازگاری داشته و آن ها را محترم بشمارد.

منابع

۱. شاحیدر، عبدالکریم - ۱۳۷۳ - شکار و صید در حقوق ایران - انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست.
۲. عقیلی، سید محمود - ۱۳۸۰ - بررسی علل تخلفات شکار در استان گلستان - طرح تحقیقاتی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.
۳. شاحیدر، عبدالکریم - ۱۳۷۲ - شکار و صید در حقوق ایران - پایان نامه کارشناسی ارشد.
۴. کهرم، اسماعیل - ۱۳۷۴ - اکولوژی، فعالیت های تفریحی و صنعت جهانگردی - انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست.
۵. قاسمی، ناصر - ۱۳۸۴ - حقوق کیفری محیط زیست - انتشارات جمال الحق.

باید جرایم نقدی افزایش یابد، تاحدی که کمتر کسی به صورت آگاهانه جرأت تعرض به حیات وحش و زیستگاه های آن را بیابد. جرایم نقدی مقرر در قوانین مرتبط با حیات وحش در کشور ما، نسبت به کاهش شدید گونه های با ارزش کشور و تعرضات صورت گرفته نسبت به حیات وحش، کافی نبوده و بنابراین قانون گذار باید به این مسأله توجه جدی مبذول دارد.

سه - راهکارهای اداری

اعطای مجوزهای شکار و صید باید با دقت و براساس اصول علمی انجام شود تا از اعطای مجوزهای بیشتر از توان حیات وحش جلوگیری شود. با ایجاد یک مکانیزم مدیریتی و اجرایی و تصویب مصوبه ای در خصوص اعطای مجوزهای شکار و صید، سازمان حفاظت محیط زیست موظف شده که هر ساله آمارگیری و سرشماری از حیات وحش را براساس اصول علمی و روش های صحیح انجام دهد تا اعطای مجوزهای شکار به صورت منطقی صورت گیرد و به علاوه شرایط اعطای مجوزهای شکار و صید را سخت تر نماید تا تحت شرایط خاصی مجوزهای شکار و صید داده شود.

چهار - راهکارهای عمومی و اجتماعی

- ۱- آموزش مردم از طریق رسانه های عمومی نظیر صدا و سیما، روزنامه و مجلات و سایر وسایل ارتباط جمعی در زمینه شناخت کامل و کافی از مناطق چهارگانه و حیات وحش و درک ارزش این منابع. بسیاری از جرایم زیست محیطی به علت نا آگاهی مردم نسبت به حیات وحش و محیط زیست آنها هم چنین بی اطلاعی نسبت به قوانین صورت می گیرد، بنا براین لازم است آموزش های زیست محیطی به ویژه در زمینه جانوران وحشی و زیستگاه های حیات وحش به طور خاص در مدارس انجام شود و دانش آموزان با مسایل محیط زیست و حیات وحش آشنا شوند، زیرا مدیران فردای کشور از بین ودهمین دانش آموزان خواهند بود و با این کار از وقوع جرم در جامعه برعلیه حیات وحش می توان تا حدود زیادی جلوگیری کرد. به علاوه همین دانش آموزان معلومات خود را به خانواده خود نیز انتقال خواهند داد. آموزش های لازم در زمینه حیات وحش و قوانین و مقررات مربوط، برای قضات دادگستری صورت گیرد و ارزش های منابع با ارزش و غیر قابل جایگزین کشور برای ایشان مشخص شود تا از اعمال پاسخ های کیفی نامناسب و فاقد دید زیست محیطی اجتناب گردد. برای حل این مشکل باید هماهنگی کافی بین قوه قضاییه و سازمان حفاظت محیط زیست ایجاد شود.

۶. حبیبی، محمد حسن - ۱۳۸۴ - حقوق محیط زیست - جلد اول - انتشارات دانشگاه تهران.
۷. تقی زاده انصاری، مصطفی - ۱۳۷۴ - حقوق محیط زیست در ایران - انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
۸. بهروز راد، بهروز - ۱۳۷۷ - فصلنامه محیط زیست - شماره دوم - تابستان - انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست.